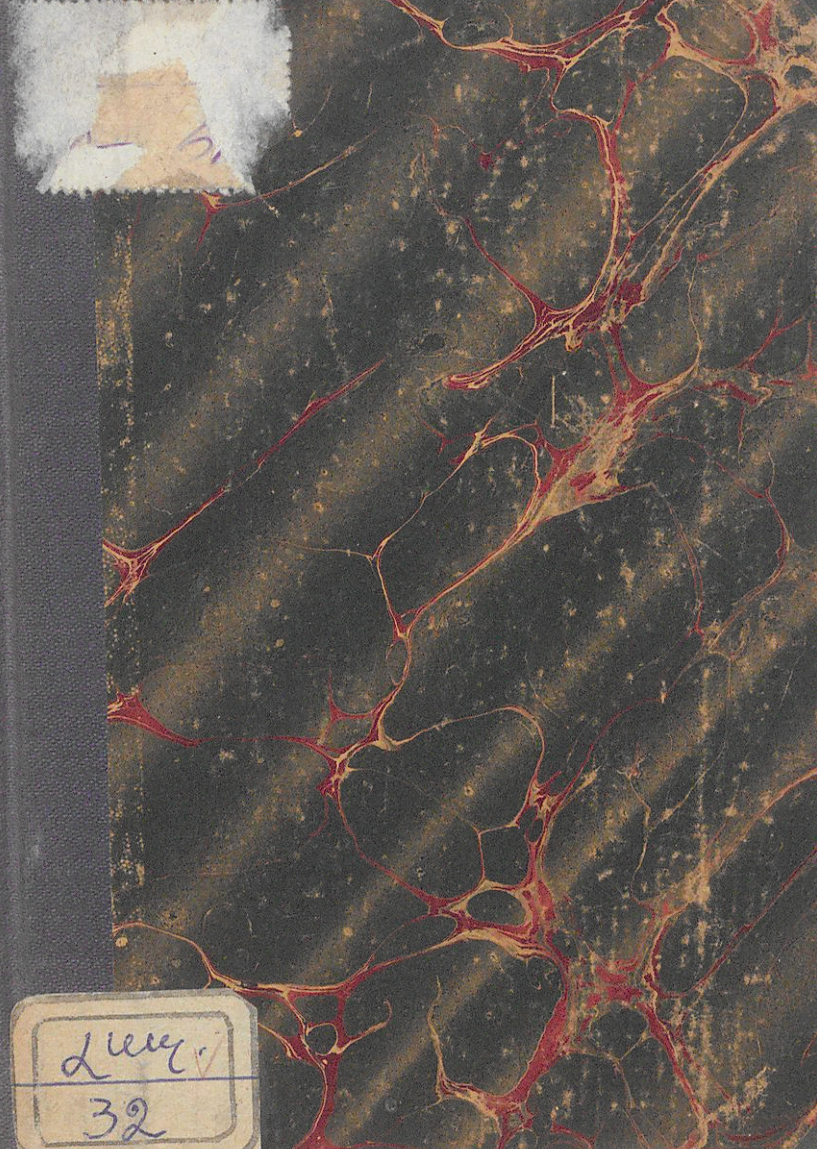

Livy.

32

2000

frag

256.9

Լապ.

32

256.

I

ՄԻ ԴԵՊԲ

ԲԵՐԱՆՔԻ ԿԵԱՆՔԻՑ.

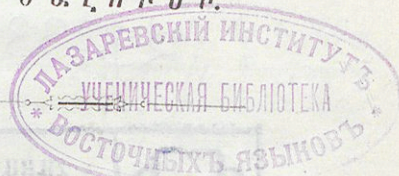
II

ԿԵՑՑԻ ՖՐԱՆՍԻԱՆ.

Հրատարակումը

Ա. Ր. ՇԱՀԱՆՈՒՄԻ.

1785

ՄՈՍԿՈՒՄ.

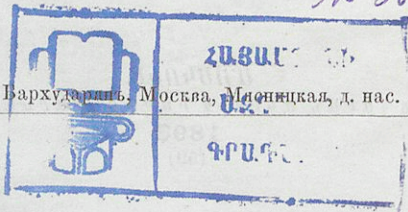
ՏՊԱՐԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԲԱՐՐՈՒԴԱՐԵԱՆԻ.

1893

(59)

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 30 Ноября 1892 года.

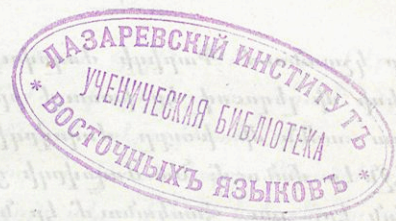
Типог. М. Бархударовъ, Москва, Мясницкал, д. нас. Анапова.

28-33

32-96

2841

Մ Ի Դ Ե Պ Բ

ԲԵՐԱՆԺԷԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

(Մ. Չխտակովից.)

Ներկայ դարում Ֆրանսիայում ապրում էր նշանաւոր երգիչ Բերանժէն։ Նա մեռաւ Փարիզում 1857 թուին։

Բերանժէն ժողովրդական երգիչ էր և հենց այս բողբոլ էլ մարդ չէր գանիլ Փարիզում, որ ծանօթ չլինի նրա երգերի հետ։ Ամեն մէկը՝ զրազէա թէ անզրազէա՝ կամ ինքն է երգում Բերանժէի երգերը, կամ բերան զիաէ բոլորը, կամ մի աեղ լսել է նրանց։

Բերանժէն մի ծաղիկ էր, որի անուշ հոտից

Բերանժէի կեանքից.

չէր կշտանում Փարիզի ժողովուրդը: Նա այն-
պիսի մի լեզուով էր խօսում իր երգերում, որ
նրա ամեն մի խօսքը ժողովրդի հէնց սրտի
մէջն էր մանում: Նա ժողովրդի ցաւերի թարգ-
ման էր. լաւ հասկանում էր նրա դարձն ու
ուրախութիւնը, լայն ու ծիծաղը, մօտ ծանօթ
էր ժողովրդի վարք ու բարքին, նիստ ու կա-
ցին, որովհետեւ երկար ապրել էր նրա հետ,
նրա մէջ ծնունդ, նրա մէջ մեծացել, և, ինչպէս
ինքն էլ ասում է իր մասին — օրօրօցի աեղ՝
ևս յարդի (վարման) վրայ էի քնում — որ ասել
է, նա հասարակ ու աղքատ ծնողների զա-
ւակ էր:

Բերանժէն իր ամբողջ կեանքն աղքատու-
թեան մէջ անց կացրեց, բայց նա այդ մասին իսկի
չէր էլ մտածում: Թէ պատահամբ ձեռքը փող
էր ընկնում, այդ փողը նա իր վրայ չէր ծախ-
սում, այլ օգնում էր իրանից աւելի չքաւոր-
ներին:

Բերանժէն երգերի աղբիւրը ժողովրդի կեանքն
էր: Այդ պատճառով էլ նրա երգերի մէջ մի
անասկ կրակ կար, որ այրում, խորովում էր

ժողովրդի սիրան ու հողին: Պատահում էր, որ
Ֆրանսիացում ժողովուրդը շատ անգամ անբա-
ւական էր լինում տէրութեան այս ու այն
անարդար կարգ ու կանոններից. Բերանժէն իր
երգերում իսկոյն տէրութեան երեսօն էր տա-
լիս նրա արարմունքները, և զրա համար էլ
խեղձին անգաղար քաշքշում էին այս ու այն
զատարանները. . .

Այդպէս 1821 թուին՝ տէրութիւնը Բերան-
ժէնի մի քանի կծու երգերի համար երկք ամ-
սով բանա նստեցրեց և բայի զրանից ստիպեց
125 բուբլի տուգանք տալ: Երգիչը լուռ ու
մունջ տուգանքը վճարեց և երէք ամիս էլ
բանա նստեց: Փարիզի համարեա բոլոր բնակիչ-
ները սրտանց ցաւում էին իրանց սիրելի երգչի
անբախտութեան վրայ:

Մի աշնանային իրիկուն Բերանժէն, երբ նոր
էր ազատուել բանաի ապականուած ու անտա-
նելի կեանքից, անց էր կենում մի յետ ընկած
փողոցով:

Այդ օրը ստատիկ ցուրտ էր:

Նա հագած էր մի տաք, բամբակած բաձկոնակ՝ որն առաջից ծայրից-ծայր ամուր կոճկուած էր: Գլխարկն աչքերին քաշած, ձեռքումն էլ խաղողի որթից մի բարակ ձիպոտ, նա առաջ էր գնում: Երդիչը մի նեղ ու աչքից ընկած փողոցով շտապում էր իր սիրելի սրճարանը (դայ-ֆէտուն): Բերանովն միշտ զիտութեամբ այդպիսի խուլ փողոցներովն էր ման գալիս, որպէս զի չըպատահի իր ծանօթներին և միշտ փախչի այն անվերջ փառք ու պատուից, որոնցով հանդիպում էին նրան ամեն տեղ և այդպիսով խեղճ երգչին շփոթութեան մէջ զցում:

Նոյեմբերի ցուրտ քամին հետզհետէ կուչ էր բերում Բերանովին: Նա սկսեց քայլերը շտապեցնել, որ շուտ հասնի իր ծանօթ սրճարանը:

Սրդէն մութն էր:

Բերանովն հէնց ուզում էր ծռուել դէպի մի նեղ փողոց, երբ յանկարծ նրա ականջին զիպաւ մանկական մի խուլ հառաչանք:

Երդիչը կանգնեց և սկսեց ականջ գնել, բայց հառաչանքն էլ չըկրկնուեց:

—Մի՞թէ ինձ միայն թուաց այդպէս,—հարցրեց նա ինքն իրան:—Ո՛չ, ես պարզ լսեցի:

—Ո՞վ է այստեղ լալիս,—կանչեց նա բարձրաձայն իր փափուկ և սիրտ շարժող ձայնով: Պատասխան չկար:

—Ո՞վ է այստեղ լալիս,—կրկնեց նա աւելի բարձրաձայն:

Իսկոյն պատի ետեւից երեւաց մի փոքրիկ երեխայ: Նա հագլիւ էր կարողանում կանգնել իր փետալած ոտների վրայ: Բերանովն մօտեցաւ երեխային և սիրտ տալով՝ հարցրեց.

—Այդ զո՞ւ էիր այստեղ լալիս:

—Այո՛, ես էի... պատասխանեց երեխան զող-զողալով, աչքերն արտասուքով լցուած:

Խօսքից ու կերպարանքից պարզ երեւում էր, որ այդ փոքրիկ սափջեառն այն խեղճ ու անբախտ երեխաներիցն էր, որոնք ամեն տարի Սափջեառից դալիս են Փարիզ մի կերպ իրանց օրական ապրուստը ձարելու:

Բերանովն կտրելով երեխայի խօսքը՝ հարցրեց.

—Ի՞նչ է պատահել քեզ, սիրելի՛ս:

— Ես քաղցած եմ և մրսում եմ, — լալով պատասխանեց երեխան:

— Սիրելի՛ բարեկամ, — սրտացաւ ձայնով դարձաւ Բերանժէն երեխային, — եթէ պարտաւճիւղ կ'օշիկներ սրբելն է, ինչպէս այդ երեւում է քո խողանակներից (չէ՞տակա) և կ'օշկաներկից (վաքսա), ապա ջուրով տեղի շատ վատ է: Այստեղ զնայող-եկողներ շատ քիչ կ'ըպատահեն և դու շատ քիչ փող կ'արող ես վաճառելի:

— Ա՛խ... այո՛, շատ քիչ...

— Դու, երեխի, շատ ժամանակ չէ՛, որ Փարիզումն ես:

— Միայն երեք շաբաթ է, — յրախց շունչը կարուած՝ հաղիւ մրմնջաց երեխան և լաց եղաւ:

Բերանժէի սիրտը, կարծես, կտոր-կտոր եղաւ: Նրա աչքերը նոյնպէս ջրակալեցին:

Նա պինդ սեղմեց երեխայի ձեռքը և տապ.

— Դեռնք միասին: Դեղ, երեխի, աւելի լաւ են ծանօթ այստեղի փողոցները, քան թէ ինձ: Տա՛ր ինձ մի պանդոկ, որտեղ կ'արելի լինի քեզ մի կուշտ կերակրել:

— Ահա այստեղ՝ մօտեւքում մի պանդոկ

կայ, ուր միշտ բանուորներն են ճաշ ուտում:

— Շատ լաւ, տա՛ր ինձ պանդոկ:

Նրանք գնացին:

Բերանժէն բոլորովին սրտաշարժուած էր: Նա շատ էր ցաւում անբախտ սովորների թշուառութեամբ: Նա անմխիթար վիճակի վրայ: Նա զգում էր, որ խեղճն իր ծնողների, իր հայրենիքի կարօտն էր քաշում, որ նա Փարիզի պէս մարդաշատ քաղաքում չունենարով ոչ մի ծանօթ, ոչ մի ցաւակից իր դռնն վիճակին և անկարող լինելով մի կտոր հաց ծարեւում — այժմ հալումուշ էր լինում աղքատութեան ճանկերում, լալիս էր քաղց ու ծարաւից, դողում էր յրախց: Բերանժէն ուզում էր ինչքան կ'արելի է շուտով տաքացնել ու կերակրել խեղճ՝ երեխային և այդ պատճառով էլ նա այնքան շուտ-շուտ էր զնում, որ երեխան վաղելով անդամ չէր հասնում նրա ետեւից: Փէտացած ոտները չէին հնազանդում խեղճին:

Վերջապէս նրանք հասան պանդոկ:

Երգիչը ոտքը պանդոկի լուսաւոր սենեակի դռան շէմքից ներս գնելիս՝ հանդարտ ու քաղցր աչքով նայեց իր փոքրիկ բարեկամի վրայ: Ե-

րեխան մօտ 12 տարեկան էր: Նա այնքան լղար էր ու մաշուած, որ իր տարիքից աւելի փոքր էր երևում: Նրա փոքրիկ դէմքի վրայ նկարուած էր մի տեսակ մեռելային զուռատութիւն:

Յրտաշունչ Հոգմից խղճուկի շրթունքները բոլորովին կապակ էին, իսկ ձեռք ու օտքը կարմրել և ուռել:

Նրանք մօտան բաղմամբ և սեղաններով լին սենեակը, որոնց շուրջ շարուած՝ ճաշում էին բանուորները: Նրանցից մի քանիսը ճաշը վերջացրած լինելով՝ ծխաբարչ էին ծխում և զրոյց անում, իսկ մի քանիսն էլ թուղթ էին խաղում և Բերանժէի երգերը երգում: Սակայն մի՛ կարծէք թէ նրանց լիզթախաղի մէջ «աբասիներ» ու «մանէթներ» էին պատփում—ոչ նրանց խաղն աւելի քաղցր ու զուարճալի էր: Սեղանի վրայ թափուած էին մեծ քանակութեամբ լուցիկի կտորներ. խաղացողներից ով տանուլ էր տալիս, ընկերներն այդ կտորներով խաղում էին նրա քթածակները և այդպիսով համ իրանք ծիծաղում, համ էլ ներկայ եղողներին ծիծաղացնում:

Բերանժէն աչքի տակով նայեց պանդոկի հիւրերին և ժպտալով նրանց պարզ ու անսահման զուարճութեան վրայ, քայլերն ուղղեց դէպի պանդոկապետի երիտասարդ և գեղեցիկ դէմ աղջիկը, որն աչք չէր պոկում բանասանդից, երեւի, զարմանալով որ իր պանդոկի էր մտել բաւականին հարուստ հաղնուած և, անկասկած, բոլորովին այլ դասակարգին պատկանող մի մարդ, որի տեղն աւելի շուտով շքեղ հիւրանոցն էր, քան թէ հասարակ պանդոկը:

— Խնդրեմ այս երեսպային իմ հաշուով կուշա կերակրէք և որքան կարելի է մաքուր ու սննդաբար կերակրով:— մեզմ ձայնով ասաց Բերանժէն՝ զիմելով պանդոկապետի առջոյ և կայտառ աղջկանը:

— Շատ բարի. ես այս րոպէիս նրա համար ընթրիք կրբերեմ,— ասաց երիտասարդ աղջիկը և վազեց խոհանոց:

Բերանժէն սիրում էր միշտ հետամուտ լինել հասարակ ժողովրդի վարք ու բարքին: Նա իր համար ընտրեց մի մութ, հեռուոր ու աննկա-

տելի անկիւն և այնտեղից սկսեց ամեն բան զիտել ու լսել: Նրա կողքին տեղ բռնեց նաև երեսան, որ տաքութիւնից զուարթացած՝ ուրախ ժպտում էր, մտածելով որ շուտով նրա համար տաք և համեղ կերակուր պէտք է բերեն:

Աղջկեր վերադարձաւ՝ իր հետ բերելով ընթերիք:

Երկսան խաչակնքեց երեսը և սկսեց ուտել: Բերանովն մի առանձին բաւականութեամբ էր նայում այդ թշուառ սովոյեարի վրայ, որն այդ րոպէին արագաշարժ մեքենայի պէս զործում էր, առանց դէս ու դէն նայելու: Բայց շուտով բանաստեղծի ուշադրութիւնը գրաւեց սննեակի միւս ծայրում բարձրացող աղաղակը:

—Սյո՛, այո՛,—զօռում էր բանուորներից մինը. —ես իմ աղանջովս լսեցի զանապանից, որ Բերանովին աղատել են բանտից: Եկէ՛ք, եղբայրներ, ի պատիւ մեր սիրելի բանաստեղծին երգենք հէնց այն երգը, որի համար նա այնքան տանջուեցաւ: Ամօ՛թ և նախատի՛ւք մեզ, որ նրան չը պաշտպանեցինք: Դէ՛հ, սկսեցէ՛ք. շուտ-շուտ երգենք այդ երգը, որ չքանդանանք:

Եւ բոլոր ներկայ եղողները միասին երգեցին իրանց ծանօթ և սիրելի երգը: Թէպէտ նրանց ձայները խաղաղ էին և աննկրդաշնակ, սակայն նրանք հնչում էին աննկարագրելի եռանդով և երգողներից ամեն մէկն աշխատում էր իր բարձր գոռոցով զերագանցել ընկերոջը:

Բանաստեղծի սիրան ահամայ զգացուեց բանուորների այդ եռանդուն երգեցողութիւնից:

—Եւ ի՞նչպէս խիղճները չքանջեց, որ այսպիսի մի հրաշալի երգի համար բանտարկեցին նրան,—գոչեց երգողներից մինը՝ վերջացնելով երգը:

—Սյո՛, այո՛. էլ տաւ՛մ ե՛ս. այդպիսի մի բարի, ազնիւ և պատուական մարդուն բանտարկե՛լ... Որքան ամօ՛թ և անպատուութի՛ւն Փրանսիային. . .

—Կեցե՛ք՝ Բերանովին,—բացականչեց երրորդը՝ բաժակը վեր բարձրացնելով:

Պանդոկը թնդաց ցնծալի աղաղակներով:

Բերանովին կարմրեց: Նրա աչքերը փայլեցին: Նրա սիրան այնպէս էր բարախում, կարծես ուզում էր պատռել բանաստեղծի կուրծքը և

գուրս թռչել իր բնից: Բայց Բերանժէն շուտով ուշքի եկաւ, զսպեց սրտի յուզմունքը և փողպաքշաբար նայեց երեխային: Նրա առջևի ամանները զատարկ էին: Աղջիկը սեղանի մօտ կանգնած՝ անթարթ աչքով նայում էր բանաստեղծին: Բերանժէն լժեքուեց զէպի երեխան և կամայուկ հարցրեց. «կշառցա՞ր»:

—Օ, անչափ շնորհակալ եմ բոլորովին կշառցայ: Ինչ որ ամենից գուրս եմ եկել, զեռայսպէս կուշտ փորով հոյ չէի կերած:

—Շատ լաւ. քեզ հալալ զէհ, այժմ զընտնը:

Բերանժէն վճարելով ընթրիքի փողը՝ շտապեց զէպի դուռը: Բանաստեղծն աղջկայ զէմքից նշմարեց, որ նա իրան ճանաչել էր: Աղջիկը պատուով և քաղաքավարութեամբ ծանապարհ զրեց նրան մինչև դուռը և այն բուլէին, երբ Բերանժէն ուզում էր ոտքը դռան շէմքից դուրս գնել, երիտասարդ աղջիկը բռնեց նրա թևից, կանգնեցրեց և ցածրաձայն շշնջաց. —Ես ձեզ ճանաչեցի, ո՞վ աղնիւ և բարեսիրտ մարդ, թոյլ տուէք ինձ սեղմել ձեր ձեռքը:

Բանաստեղծը մի սիրալիւր հայեացք ձգեց աղջկայ վրայ, ժպտաց և ձեռքը մեկնեց զէպի նա: Աղջիկն ուրախացած բռնեց բանաստեղծի ձեռքը, մի քանի անգամ ամուր սեղմեց, ջերմաջերմ համբուրեց և քաղցր ժպիտը երեսին՝ «բարի՛ զիշեր, պարոն Բերանժէ» բացականչելով՝ ներս վաղեց սենեակը:

Բերանժէն հաղիւ թէ մի քանի քայլ էր արել, երբ յանկարծ նրա հոռից լսուեցան բարձրաձայն և զմայլելի աղաղակներ, որոնք թնդեցնում էին օդը: Նրանց մէջ լսվում էր Բերանժէի անունը: Անտարակոյս աղջիկն էր պատմել բանուորներին, որ քիչ առաջ պանդուխտ առանձնացած նստողը Բերանժէն էր, որ նա բառութիւն արաւ, կերակրեց աղքատ և անօգնական երեխային:

Բերանժէն մտաւ միւս փողոցը, բայց ուրախալի ձայները դարձեալ լսվում էին: Այստեղ դեռ ոչ ոք չէր քնած: Պատու հաններից լոյս էր երևում: Բոլոր խանութներն ու կրպակները բաց էին: Յանկարծ բանաստեղծի աչքովն ընկաւ մի շոր ծախսողի խանութ: Նա կանդ առաւ խանութի

զուան առաջ և դառնալով երեսային՝ ասաց.

—Ներս մանենք այստեղ:

Նրանք ներս մտան:

Շոր ծախողը դուրս աւելով՝ քաղաքավարութեամբ հարցրեց.

—Ի՞նչ էք կամենում:

—Ձեզ մօտ կըգտնուի մի ձեռք բանեցրած, բայց շնորհքին հաղուստ այս երեսայի համար:

—Ինչպէս չէ. այս բոլէիս:

—Խնդրեմ, որքան կարելի է, տաք և զիմացկուն լինի:

Այդ միջոցին լապտերի լոյսն ընկաւ Բերանժէի գէմքին: Շոր ծախողը խորին ուշադրութեամբ նայում էր բանաստեղծին և ինչ-որ մտածում: Բայց յանկարծ նրա գէմքի վրայ փայլեց աներկբայութեան նշան: Նա միամտուէց. նրա աչքերն ուրախութիւնից փառուեցան: Նա ձեռքերն իրար շփելով՝ խոնարհաբար խնդրեց Բերանժէին, որ սա պատուի իրան և բարեհաճի իր աղքատիկ սննտիւմ, փառարանի առաջ նստելու, մինչև որ ինքն երեսայի համար հաղուստ և կօշիկներ կըջօկէ:

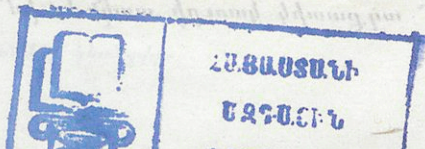
—Այդ բոլորը զժուար է մի քանի բոլէում վերջացնել. այնպէս որ ձեզ համար բաւականին ծանր կըլինի շարունակ օտքի վրայ կանգնած մնալ: Խնդրեմ, նստեցէք փառարանի առաջ և տաքացէք. — ժպտալից գէմքով առաջարկեց շոր ծախողը:

Որովհետև պանդոկում խիստ տաք էր, իսկ փողոցում սաստիկ քամի, որը շոր ծախողի խանութի ամեն ծակուծուկերից ներս էր փչում, ուստի Բերանժէն բաւականին ցուրտ էր զգում: Նա մեծ սիրով ընդունեց տաք սննտիւմ՝ նստելու առաջարկութիւնը: Այստեղ նրա առաջն եկաւ շոր ծախողի երիտասարդ կինը, որ խաղչն աթոռ տալով հիւրին՝ խնդրեց նստել: Շոր ծախողը զուրս ելաւ խանութ՝ երեսայի համար հաղուստ ընտրելու: Իսկ նրա կինը կարճ առնելով՝ նոյնպէս նստեց փառարանի մօտ:

Շուտով նրա և հիւրի մէջ սկսուեց տաք խօսակցութիւն:

Շոր ծախողը զուրս գնալուն պէս խանութ՝ դարձաւ գէպի փոքրիկ սավոյեարը և հարցրեց.

22-96

— Դու ճանաչում ես այդ պարոնին, որի հետ մտար այստեղ:

— Ո՛չ, ես նրան չեմ ճանաչում: Բայց նա շատ բարի մարդ է: Նա ինձ այնպէս կուշտ կերակրեց: Ես գեւորեմ այդպէս կուշտ հաց չէի կերած:

— Հաւատում եմ, հաւատում եմ: Նա միշտ այդպէս բարի է: Բայց զիտե՞ս նրա անունն ի՞նչպէս է:

— Ո՛չ, միայն, կարծեմ, Բե...բեր...

— Բերանժէ խա չէ՞, — հարցրեց շոր ծախողը:

— Այո՛, այո՛, հէնց այդպէս է: Հէնց այդպէս անուանեց նրան պանդոկապետի աղջիկը, երբ համբուրեց նրա ձեռքը:

— Օ՛հ, որքան ուրախ եմ ես, հոգեակս — և այդ ուրախութեամբ քեզ եմ պարտական: Ես այս բոպէիս այնպիսի մի բախտաւորութիւնեմ գգում, որպիսին կեանքումս չեմ գգացած: Այո՛, մե՛ծ և անմոռանալի՛ է այդ բախտաւորութիւնը. Բերանժէն՝ մեր զարգերի թարգմանը, մեր ամենիս սիրելի և պաշտելի Բերանժէն՝ իմ աղքատիկ կտուրի տալին է, իմ տան

քանդքնդորուած վառարանի առաջն է նստած:

Շոր ծախողն ուրախութիւնից իրան բոլորովին կորցրել էր: Նա չքղիտէր ինչ էր անում: Կամ այս հագուստն էր վերցնում, էլի իր տեղը դնում, կամ այն հագուստն էր վերցնում, դէն շարտում, կամ խանութի այս ու այն անկիւնն էր ընկնում և ոչինչ չէր գտնում: Բաւականին ժամանակ անցաւ, մինչև որ նա խեղքը դուրսն հաւաքեց և մի յարմար հագուստ գտաւ երկխայի համար:

Վերջապէս երեխան հագաւ նոր շորը:

Նրա երեսը վառվում էր ուրախութիւնից: Նոր հագուստը նրա վրայ շատ լաւ էր նստած և տաքացնում էր նրա սառած մարմինը: Բրդէ դուլպաներն ու ամուր կօշիկները նրա մերկ օտները պաշտպանում էին ցրախից: Նա մեծ հոգածութեամբ ծալելով իր հին, բանեցրած շորերը՝ կաշուէ կրկայն թոկով կապեց նրանց իր արկղիկից, որի մէջ գտնվում էին խողանակներն ու կօշիկները:

Շոր ծախողն ուրախ սրտով նայում էր ներան:

Երբ ամեն բան պատրաստ էր, նա դարձաւ երեխային և ասաց.

— Դէ՛, քաջդ իմ, այժմ գնանք միս սենեակը: Նոր հագուստդ ցոյց տուր Բերանժէին և շնորհակալութիւն արա:

Երեխան շոր ծախողի հետ մտաւ միւս սենեակը, մօտեցաւ իր բարերարին, բայց սրտի յուզմունքից ոչինչ չըկարողացաւ ասել. միայն նրա աչքերից սկսեցին արտասուքներ թափուել, արտասուքներ, որոնց մէջ փայլում էր անսահման ուրախութիւն:

Բերանժէն ժպտաց և սկսեց երեխային դէս ու դէն դարձնել: Նա մի առանձին բաւականութեամբ շօշափում էր սաք և հաստ մահուզը, զննում էր գուլպաներն ու կօշիկները: Վերջապէս նա շատ դո՛հ մնաց և դառնալով շոր ծախողին՝ հարցրեց.

— Ի՞նչ արժէ այս բոլորը:

Շոր ծախողը հակառակ իր ցանկացածին՝ բոլորովին աժան գնահատեց:

Բերանժէն զրպանից հանելով քսակը՝ միջի փողերը թափեց սեղանի վրայ և սկսեց համբա-

րել: Բայց որքա՛ն մեծ եղաւ նրա շփոթութիւնը, երբ տեսաւ, որ փողերը չեն բաւականանում շոր ծախողին վճարելու: Բանաստեղծը միանգամայն այլայլուած՝ սկսեց զրպանները տակն ու վրայ անել, բայց ի զե՛ր—ոչինչ չըգտաւ:

— Աստուած իմ, — ասաց նա յուզւած ձայնով. — չըգտան, ճշմարիտ, թէ ի՞նչ պէտք է տանեմ, փողերս չեն բաւականանում. . .

Շոր ծախողը ժպտաց, մօտեցաւ սեղանին, փողերը ժողովեց և ածելով սեղանի արկղը՝ սիրալիր ձայնով ասաց.

— Ո՛վ ազնիւ մարդ, դուք առանց այն էլ շատ խնամք էք տարել այս անբախտ երեխայի վրայ: Թո՛ղ տուէք ինձ ևս, իմ կողմից մի փոքրիկ օգնութիւն անել նրան: Էլ ոչինչ չե՛ հարկաւոր ինձ. դուք բոլորը վճարեցիք: Ես անշնոփ շնորհակալ եմ այս երեխայից: Նա ինձ անպատմելի ուրախութիւն պատճառեց: Առանց նրան, ես երբէք բախտ չէի ունենալ նշանաւոր բանաստեղծ և ամբողջ Փրանսիայի սիրելի Բերանժէին իմ տանը, իմ աղքատիկ կտուրի տակ տեսնելու:

—Այս ի՞նչ եմ լսում,—յանկարծ բացականչեց կինը զարմացած:—Մի՞թէ այս պարոնը Բերանժէն է:

—Այո՛, այո՛, Բերանժէն է,—պատասխանեց շոր ծախողը սիրալիր հայեացք ձգելով բանաստեղծի վրայ:—Մեր այս անպատեհի հիւրը Բերանժէն է.—և նրա դէպի չքաւորներն ունեցած անկեղծ և անսահման կարեկցութիւնը բերեց նրան այստեղ: Օ՛, դուք չէք կարող երեւակայել, ո՞վ աղնիւ հողի, թէ որչափ մենք սիրում ու պաշտում ենք ձեզ:

Բերանժէնի շփոթութիւնն հետզհետեւ աւելանում էր: Շոր ծախողի կինը բռնած բանաստեղծի ձեռքից, անվերջ համրոյրներով ծածկում էր նրան. իսկ երեսան, օրի աչքերն ուրախութեան արտասուքով լցուել էին, կպել էր շոր ծախողին:

—Թողէ՛ք ինձ, ի սէր Աստուծոյ, թողէ՛ք, ես պէտք է գնամ, — ասում էր Բերանժէն՝ աշխատելով իր ձեռքը մի կերպ աղատել կնոջ ձեռքից:

Եւ բանաստեղծի արտասուքով լի աչքերում

այդ բոպէին պարզ նշմարվում էին աղաչանք և պաղատանք:

Վերջապէս նա մի կերպ աղատեց իրան այդ շփոթ գրութիւնից և քայլերն շտապով ուղղեց դէպի խանութի դուռը, աշխատելով ծածկել իր սրտի յուզմունքը:

Նրա ետեւից լսվում էին. «Թող Աստուած օրհնէ ձեզ»:

Երկար ժամանակ բանաստեղծը զլուխը կտն՝ շրջում էր փողոցներում:

Վերջապէս նա մտաւ իր սիրելի սրճարանը և նստեց պատուհանի մօտ — իր սովորական տեղը:

Նա լուռ էր:

Նրա երեսին փայլում էր ուրախութիւն: Բանաստեղծը մինչև անգամ մոռացել էր իր առաջ զրուած սուրճով լի բաժակը, որ բերել էր տանտիկինը: Երբ վերջինս յիշեցրեց նրան, որ սուրճը սառչում է, բանաստեղծը ժպտաց, նայեցաւ տանտիկնոջ և մի ձեռքով լրագիրը վերցնելով, միւս ձեռքով սկսեց սուրճը խմել: Երբ սուրճը վերջացրած՝ Բերանժէն պատ-

րատավում էր առն զնալու, Կարձաւ տանախի-
նոջը և քաղցր ժպիտով ասաց.

— Ներեցեք, որ այսօր անկարող եմ ձեզ
խմածս սուրճի փողը վճարել: Խնդրեմ իմ հա-
շուին գրեցեք: Այս բուպէիս զրպաններս դա-
տարի են. . .

Եւ անմահ բանաստեղծի զրպանները մինչև
նրա կեանքի վերջին օրերը դատարկ մնացին...

ԿԵՑՑԷ ՓՐԱՆՍԻԱՆ

(Փրանսերէնից.)

Փգրրիկ Ժանը վերջին շաբաթն ինքն իրան
շատ լիւս էր պահում: Վայելչազրութեան դասի
մի քանի երեսները նա զեղեցիկ գրեց. բոլոր
ի-երի վրայ ճշտութեամբ գրեց կէտերը և Է-երը
խաչեց զծերով: Նա ոչ մի անգամ չկուսցաւ
սեզանի վրայ և ոչ մի բծով չկեղտոտեց ոչ
տետրակը, ոչ էլ իր սեղանի սպիտակ սփռոյրը:
Նա իրան օրինակելի էր պահում:

Բայց ի՞նչ պարզե կըստանայ նա այդ բոլորի
համար:

Ահա թէ ինչ. նա վաղն իր ծնողների հետ
կըգնայ բուլվար զըօսներու գետնալի հազուա-

տով: Բոլոր երեխաները նրան տեսնելիս՝ կը կանգնեն կարգով և կըբացականչեն՝ — Կեցցէ՛ գեներալը, կեցցէ՛ Ֆրանսիան:

Իսկ փոքրիկ գեներալը լըջութեամբ կըսկսէ աջ ու ձախ ողջոյններ տալ, և անցորդները կը կարծեն թէ նա յաղթական պատերազմից է վերադառնում: Մայրը նոյնպէս շատ ուրախ է. նա հանել է արկղեց ահապէն սուրն ու իսկ և իսկ գեներալի նշանազգեստը: Այդ հագուստը Ժանին նուիրել է նրա կնքամայրը:

Պառկել է Ժանը մահճում, փաթաթուած տաք վերմակով և ազազութեամբ նայում է իր փայլուն, գեներալի նշանազգեստի վրայ:

Մոռնները մի քիչ երես էին տալիս, բայց զրա վրայ չպէտք է զարմանալ: Չէ՞ որ պարտիզպանը, երբ փոթորիկը փչացնում է նրա ծաղիկները, իր բոլոր ուշադրութիւնը դարձնում է միակ անփնտս մնացած մարդարիտ ծաղիկի վրայ, կամենալով զոնէ նրան մեծացնել: Իսկ ի՞նչ ասենք Ժանի խեղճ մօր մասին, որի երկու որդիքը մի օրուայ մէջ զոհ զնացին անդութ զիֆտերիտին, որը մինչև այժմ էլ զոհեր է

տանում: Այդ պատճառով զարմանալի չէ, որ մայրը պղպէս զոգում է իր Ժանի համար և կատարում է նրա ամեն մի հաճոյքը:

Ժանը մեծ ցանկութիւն ունի զինուոր պառնալու: Նրա փոքրիկ զլխի մէջ յաճախ մտեր են պատում Էլզաս և Լոթարինգիայի*) մասին, և այդ դէպքում ամեն ժամանակ նրա մեծ, բարի աչքերը պատերազմական ոգի են արտայայտում: Թափահարելով իր շիկահեր գանգուրները, որոնցով պսակվում էր նրա փոքրիկ երեսը, ութնամեայ ասպետը ոգևորութեամբ աւսում է.

— Նրանք յետ կըտան մեզ, յետ կըտան Էլզաս և Լոթարինգիան:

Եւ քաջ երեխան առաջնորդելով անազից շինած զինուորների գնդին, տապալում է թշնամիներին, որոնք կազմուած են նոյնպիսի զինուորների գնդից: Սեղանի վրայ փռելով թշնա-

*) Էլզաս և Լոթարինգիան ֆրանսիական դաւաճներ են, որը գերմանացիք 1871 թուին խլեցին ֆրանսիացիներից: Սորա մինչև այժմ էլ ձգտում են լիտ դարձնել վերոյիշեալ դաւաճները:

մինքնի ամբողջ զուեղը, ժանը ցատկում է մօր ծնկների վրայ և բացականչում է յաղթական ձայնով՝

— Մայրիկ, մայրիկ, ես բոլոր զերմանացիներին հոտորեցի: Ստկայն մի րոպեից ժանի սպանած զերմանացիք յարութիւն են առնում, նրան համար, որ կրկին ընկնեն պատերազմասէր երեսայի հարուածներէից:

Բարիկենդանի վերջին օրն էր, երբ երեսան զինուորներով լի արկղիկը և ձեռքում բռնած ցնորեղով էլզասի և Լոթարինգիայի մասին — քնեց իր փոքրիկ մահճակալի վրայ:

Բայց նրա քունն անհանգիստ էր: Նա անզաղար շարժվում էր, քնի մէջ խօսում, կանչում՝

— Ի ղէ՛ն, ի ղէ՛ն. յառաջ սուրներով...

Մայրը կռանալով մահճակալի վրայ, ուշադրութեամբ դիտում էր նրա ամեն մի շարժումը:

— Գնա՛, քնի՛ր, — ասում էր ամուսինը, ժանը վաղուայ մասին է երազում...

Բայց մայրական սրտում մի ինչ-որ վառ նախազգուշութիւն ծագեց: Նա չհեռացաւ իր

որդու մահճակալից, չնայելով որ երեսան խոր քնած էր, իսկ շնչառութիւնը հանգիստ էր և համահաւասար:

Յանկարծ ժանը մի քիչ հաղաց. ծնողները զոգացին վախից, բայց երեսան չէր արթնանում:

— Այդ մեղ միայն թուայ, — ասաց վերջապէս ամուսինը հանդարտուելով. — զնանք քնելու:

— Ո՛չ, ոչ նստենք էլի մի քիչ այստեղ, — ասաց կինը:

Ամուսինը չհակառակեց և նրանք դեռ երկար ժամանակ նստած էին իրանց միակ որդու մահճակալի մօտ:

Եկեղեցու ժամացոյցը խփեց կէս զիշերուայ ժամը: Ամեն տեղ խաղաղ էր և մութ, միայն ժանի սնունդով զեռ պլպլում էր զիշերուայ կանթեղը, աղօթ լոյս ձգելով ծնողների ջահել երեսներին, որոնք կռացել էին փոքրիկի մահճակալի վրայ:

Ժամացոյցի վերջին հարուածը արթնացրեց երեսային, և ժանը հառաչեց, հաղաց. կրծքի մէջ լսուեց չարազուշակ, երկար խրխուոյ:

Մայրը երեսի գոյնը կորցրած, գողալով, յուսահատութեամբ ծունկ չոքեց և սկսեց հեկեկալ, աղաչելով Աստուծուն, որ խնայէ իր որդուն: Հայրը վաղեց բժիշկ բերելու:

Ժանը բաց արեց աչքերը և, ցոյց տալով կոկորդի վրայ, կամաց արտասանեց՝

— Մայրիկ, այստեղ ցաւում է, — և նրա թաթիկները բաց թողեցին զինուորներով լի արկղիկը:

Այդ րոպէին ներս մտաւ բժիշկը:

Խեղճ մայրը անձայն տարածելով ձեռները, յռուեց նրա վրայ իր աղերսալից հայեացքը:

Այդ հայեացքն ամեն ինչ արտայայտում էր՝ և երկիւղ, և յուսահատութիւն, և աղերսանք...

Ժանը կճկուել էր բարձրի վրայ. անընդհատ չոր հազը պատառում էր նրա փոքրիկ կուրծքը:

Նայելով մերթ մօրը, մերթ զինուորների արկղիկի վրայ, ձեռք մեկնելով նա խնդրեց մօրը, որ բերէ իր գնեցողական նշանադրեստը և զլխարկը: Երբ մայրը բերեց այդ ամենը և հաղցրեց նրա զլխին զլխարկը — մի փոքր ժպիտ երևաց երեսայի շրթունքին:

— Գնեկեալ, — ասաց բժիշկը գողգոջիւն ձայնով. — պատրաստ ես արդեօք դու տանջուել Պրանսիայի համար:

— Պրանսիայի՞ համար, — մեղմ ձայնով կրկնեց Ժանը սաստիկ հազալով. — ո՛հ, այո՛:

— Գիտես ինչ է պատահել. — քեզ վերաւորեցին կռուի ժամանակ — շարունակեց բժիշկը: Երեխան զարմանքով նայեց մօրը:

— Գնալով մնացել է այստեղ, կոկորդումդ — և ես պէտք է հանեմ — շարունակում էր բժիշկը:

Երեխան իր բոլոր ուժով սեղմեց սրի կոթը և բարձրացնելով զլուխը, ասաց.

— Լաւ:

Բժիշկը գործիքը ներս տարաւ փոքրիկ ասպետի կոկորդը, իսկ խեղճ մայրը արտասուալից կրկնում էր՝

— Ժան, սա Պրանսիայի համար է...

Անդամահատութիւնը վերջացաւ: Փոքրիկը ոչ մի ձայն չհանեց: Բժիշկը ամբողջ գիշերը մնաց հիւանդի մօտ և առաւօտեան ծնողներին ուրախալի լուր հաղորդեց, թէ նրանց միակ

որպէս վասնդի մէջ չէ: Հանգստացնելով ծնող-
ներին՝ նա տուն գնաց:

Կէս օրին բժիշկը վերադարձաւ մի փոքրիկ
փաթիթոյ ձեռին: Բանալով փաթիթոյը, նա
հանեց պնտեղից կարմիր ժապաւէն, հագցրեց
երեխային և ասաց.

— Գնե՛րալը քո քաջութեան համար տալիս
էն քեզ «Պատուաւոր Լէզիոնի» շքանշանը:

Ո՞վ կարող է նկարագրել ասոջջացող երե-
խայի սերախութիւնը: Նրա դժգոյն երեսը եր-
ջանկութիւն էր արտայայտում և նա բացա-
կանչեց՝ որքան թոյլ էր տալիս նրան հիւան-
դութիւնը.

— Կեցցէ՛ Թրանսխան, կեցցէ՛ Թրանսխան:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0596435

